Povijest turizma u Opatiji

Kostelić, Antonija

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:404936

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

ANTONIJA KOSTELIĆ

POVIJEST TURIZMA U OPATIJI

Završni rad

Pula, 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije

ANTONIJA KOSTELIĆ

POVIJEST TURIZMA U OPATIJI

Završni rad

JMBAG: 0303043024, redoviti student
Studijski smjer: preddiplomski studij kulture i turizma

Predmet: Povijest dokolice i turizma
Znanstveno područje: humanističke znanosti
Znanstveno polje: povijest
Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Duda

Pula, rujan 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Antonija Kostelić, kandidatkinja za prvostupnicu kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 18. rujna 2017.

Student

_____

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Antonija Kostelić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Povijest turizma u Opatiji* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 18. rujna 2017. Potpis

_____

SADRŽAJ

UVOD 5
1. POVIJEST HRVATSKOG TURIZMA 6
2. TURIZAM OPATIJE 10
2.1. Kratka povijest Opatije 10
2.3. Vila Angiolina 14
2.4. Hoteli u Opatiji 15
2.5. Opatijski festival 16
3. ZDRAVSTVENI (LJEČILIŠNI) TURIZAM 19
3.1. Počeci zdravstvenog (lječilišnog) turizma u Opatiji 19
3.2. Thalassoterapija 20
4. KUPALIŠNI TURIZAM 21
ZAKLJUČAK 23
LITERATURA / IZVORI I LITERATURA 24
POPIS PRILOGA 26
SAŽETAK 27
ABSTRACT 28

UVOD

Tema ovog završnog rada je povijest turizma u gradu Opatiji. Opatija je grad u Republici Hrvatskoj i nalazi se na Kvarneru. U pisanim izvorima prvi puta se spominje u 15. stoljeću. Tada je stanovništvo Opatije bilo orijentirano na poljoprivredu, ribarstvo i pomorstvo. Opatija je imala velike predispozicije za razvoj turizma koje su omogućile da danas slovi kao kolijevka hrvatskog turizma. Može se reći da se početak turizma u Opatiji dogodio izgradnjom Vile Angioline, nakon koje je uslijedio značajniji razvoj ovog mjesta. Cilj ovog rada je prikazati tijek i važnost razvoja turizma u Opatiji te važnost zdravstvenog (lječilišnog) i kupališnog turizma kao pokretača općenitog razvoja turizma.

Provedeno istraživanje o povijesti turizma u Opatiji napravljeno je na temelju pisane literature te internetskih izvora. Literatura koja mi je najviše pomogla u izradi ovog rada je zbornik *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu* koji su uredili Hannes Grandits i Karin Taylor, te monografije *Opatija Beč*, Manfreda Matzke *Kako se stvarala Opatija*, Amira Muzura, *Povijest hrvatskog turizma*, Borisa Vukonića, te *Povijest opatijskih kupališta*. Ova tema je dobro istražena u stručnoj literaturi te postoji podosta djela o povijesti turizma u Opatiji.

Prvo poglavlje prikazuje povijest hrvatskog turizma kako bi se pokazao kontekst razvoja turizma u Opatiji. Drugo poglavlje bavi se poviješću turizma u Opatiji, te je podijeljeno u pet potpoglavlja. U njima je ukratko povijest Opatije, početci turizma u Opatiji, povijest Vile Angioline, hoteli u Opatiji te Opatijski festival. U trećem poglavlju definiran je zdravstveni (lječilišni) turizam i njegov značaj, te je to poglavlje podijeljeno u dva potpoglavlja koja se bave poviješću lječilišnog turizma i Thalassoterapijom kao važnim čimbenikom razvoja tog oblika turizma. Četvrto poglavlje se bavi kupališnim turizmom.

1. POVIJEST HRVATSKOG TURIZMA

Razvoj turizma u Hrvatskoj, kao i industrija te tehnološki razvoj, dogodili su se kasnije nego u ostalim europskim zemljama. Turizam u Europi se počeo razvijati u 19. stoljeću, a masovnost doseže nakon Drugog svjetskog rata.

Razvoj turizma u Hrvatskoj kao i u ostalim državama bio je popraćen raznim političkim događajima koji su imali velik utjecaj na taj razvoj. „Razvojne faze turizma na području današnje Hrvatske obuhvaćaju:

- Prvu fazu – razdoblje preteča turističkog razvoja ili pojava sličnih turizmu,
- Drugu fazu – konac devetnaestog stoljeća, odnosno faza znatiželje,
- Treću fazu – razdoblje od početka dvadesetog stoljeća do konca Prvog svjetskog rata, odnosno faza „osvješćivanja“,
- Četvrtu fazu – razdoblje između dva svjetska rata, odnosno faza prvih postignuća,
- Petu fazu – razdoblje nakon Drugog svjetskog rata, odnosno faza intenzivnog turističkog razvoja,
- Šestu fazu – razdoblje od 1991. godine do početka 21. stoljeća, odnosno faza oporavka i konsolidacije turističkog života u Hrvatskoj.“[1]

Na samom početku razvoja turizma, on je bio samo za elitu, za one bogatije koji su imali novac i slobodno vrijeme na raspolaganju, dok oni siromašniji nisu imali mogućnost sudjelovati u turističkim kretanjima. „Sve do osnivanja socijalističke države rekreacijsko je putovanje u Jugoslaviji bilo povlastica male urbane više i srednje klase obrazovanih stručnjaka te obrtnika i trgovaca.“[2] Nakon završetka Drugog svjetskog rata, koji je iza sebe ostavio velike ljudske i materijalne gubitke, uslijedili su obnova i razvoj, a najveći naglasak je bio na oporavku gospodarstva putem industrije. Drugi svjetski rat hrvatskom turizmu je donio ipak manje štete za razliku od stanja u drugim europskim zemljama.[3] Turistički smještajni kapaciteti uglavnom su nisu bili oštećeni za vrijeme ratnih razaranja, ali su zahtijevali rekonstrukciju te prilagođavanje promjenama na domaćem i svjetskom turističkom tržištu.

---

[1] Vukonić, Boris, *Povijest hrvatskog turizma*, Prometej, Zagreb, 2005. 23-24.
[2] Taylor, Karin, „Turizam i stvaranje socijalističke Jugoslavije“, *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu,* ur. Hannes Grandits i Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013., 23-47.
[3] Vukonić, 133.

U razdobljima prije ovog postojali su odbori za proljepšanje mjesta i turistički savezi koji su imali ulogu poboljšanja turističke ponude, a u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, zamjenjuju ih turistička društva te turistički savezi, a osnivaju se u gotovo svim većim turističkim mjestima na obali i otocima te kontinentalnom dijelu Hrvatske. „Godine 1953. osniva se Turistički savez Hrvatske, središnja organizacija koja je kao takva već postojala u većini europskih zemalja, kojemu je cilj bilo proučavanje i propagiranje novih oblika suvremenog turizma te davanje sugestija za organizaciju društvenog turizma s ciljem pojačanja turističkog prometa i približavanje turizma širokim društvenim slojevima.“[4]

Industrijske zemlje odlučile su primijeniti koncept triju osmica koje su označavale osam sati rada, osam sati odmora i osam sati dokolice, te su na taj način željele povećati produktivnost radnika i podići kvalitetu njihova života. Putem kolektivnih godišnjih odmora poticalo se radnike na putovanja, međutim to je za radnike bilo neobično jer nisu bili navikli na takva putovanja i opuštanje daleko od svoje kuće. Također, vlada u Jugoslaviji uvela je program socijalnog turizma koji je obuhvaćao putovanja po nižim cijenama te osnivanje subvencioniranih odmarališta u organizaciji sindikata, društvenih organizacija i države.[5] Nadalje, radnike je trebalo poticati da se uključuju u turistička kretanja, što se činilo uz pomoć raznih promotivnih aktivnosti kao što je organiziranje izložbi, prikazivanje promidžbenih filmova te izdavanje časopisa i novina. Osim toga nudili su se razni popusti za korištenje prijevoznih sredstava, naknade za odmor, povoljniji krediti te druge potpore i poticaji.[6] Nadalje, 60-ih godina turizam je prepoznat kao izvor deviza te koliko on utječe na vanjskotrgovinsku bilancu, pa počinje daljnje napredovanje inozemnog turizma, kao i poticanje razvoja domaćeg turizma.[7]

Putovanja u vrijeme socijalizma nisu bila namijenjena isključivo odmoru, već i povijesnoj edukaciji te stvaranju što bolje slike o vlastitoj državi. U socijalističkoj su Jugoslaviji organizirane ekskurzije školsku djecu odvodile do partizanskih spomenika, a radnike su autobusima prevozile do bojišta iz Drugog svjetskog rata kako bi upoznali svoje povijesno nasljeđe.[8] Međutim, takva putovanja su posebno bila izražena do 1970-ih godina, a potom ih mladi ljudi počinju koristiti za zabavu i

[4] Duda, Igor, U potrazi za blagostanjem. O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih, Srednja Europa, Zagreb, 2005. 83.
[5] Vukonić, 143.
[6] Duda, 85.
[7] Vukonić, 137.
[8] Taylor, 23-47.

uživanje s društvom. Smještajnih kapaciteta nije nedostajalo, ali često nije bilo dovoljno popratnih i zabavnih turističkih sadržaja.

Nakon 1950-ih godina, socijalni turizam i dalje raste ali se njegov udio smanjuje, a turisti se češće odlučuju za komercijalni i privatni smještaj. Unatoč činjenici da je gotovo četvrtina turista iz Jugoslavije provodila odmor u državnim odmaralištima, postojalo je sve više privatnih soba u kućama koje su se iznajmljivale za turiste.[9] Prema podacima iz 1962. godine, u Hrvatskoj je bilo izgrađeno 82, a u Sloveniji 25 kuća za odmor. Nakon 1950-ih godina, strani turisti su uglavnom putovali automobilom. „Otkrivši pogodan smještaj „u prolazu autom“, motorizirani su se turisti često vraćali i godinama bi ljetovali kod istih obitelji, a u nekim slučajevima čak i desetljećima.“[10] Godine 1956. provedena je kategorizacija smještajnih kapaciteta u cijeloj Jugoslaviji, te se znatno smanjio njihov broj jer ni stariji hoteli ni neki noviji nisu zadovoljavali postavljene uvjete kategorizacije. Osim kuća za odmor, vikendica i sličnih smještajnih objekta, u Hrvatskoj se nakon 1960. počinju voditi i kampovi kao novi oblik smještajnog kapaciteta. „Godine 1969. u Hrvatskoj je bilo 377 hotela, 47 motela, 55 pansiona, 86 prenoćišta, 43 turistička naselja, 84 kampa, 8 lječilišta, 25 planinskih domova te 557 radničkih i 85 omladinskih i dječjih odmarališta.“[11]

Nadalje u ovom razdoblju, u Opatiji je osnovana Viša ekonomska škola ugostiteljskog smjera godine 1960., koja će kasnije postati Odjel za ugostiteljstvo i turizam. U Hrvatskoj je u razdoblju od 1952. do 1960. godine zabilježena stopa rasta od 21,1% u ukupnim noćenjima, a 31,4% u inozemnim i 19,1% u domaćim noćenjima. Razdoblje od 1965. do početka 80-ih godina smatra se zlatnim dobom hrvatskog turizma.

U tom razdoblju osim povećanja noćenja, povećao se i broj ležajeva, te je do 1975. sagrađeno otprilike 70% svih osnovnih smještajnih objekata kojima je Hrvatska raspolagala do 1990. godine.[12] Nadalje, radi se o razdoblju intenzivnog razvoja koje je obilježeno brojnim problemima. Neki od problema bili su: netretiranje turizma kao ostalih robnih izvoznika, problem deviznog priljeva to jest njegove registracije i podjele.

---

[9] Yeomans, Rory, „Od drugova do potrošača“, *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*, ur. Hannes Grandits i Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013.,

[10] Taylor, Karin, “Pecanje turista”, Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu, ur. Hannes Grandits I Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013. 253-286.

[11] Vidi Duda, Igor, „Dokono mnoštvo otkriva Hrvatsku. Engleski turistički vodiči kao izvor za povijest putovanja na istočnu jadransku obalu od 1958. do 1961.“, *Časopis za suvremenu povijest,* 35, 3, 2003., 803-822.

[12] Vukonić, 156.

Velik udio inozemnih turista činili su turisti iz Austrije, Britanije, Čehoslovačke, Francuske, Italije, Nizozemske, Njemačke. Nadalje, glavni motivi dolaska turista u Jugoslaviju bile su prirodne ljepote, upoznavanje zemlje te prihvatljive cijene turističkih usluga. Kako se stanovništvo odlučilo baviti turizmom, dolazi do velikih migracija unutar države, to jest stanovništvo seli sa sela u gradove i prema obali. Nadalje, početkom 1980-ih godina smanjuju se inozemni dolasci, a država pokušava stimulirati druge djelatnosti na ulaganja u turizam i donosi mjere koje su usmjerene na održavanje konkurentnosti cijena ugostiteljskih usluga. Godine 1986. ostvaren je najveći broj noćenja u Hrvatskoj, tada je ostvareno više od 68 milijuna noćenja.[13] Ovakvi dobri rezultati bi sigurno bili i u nadolazećim godinama da se nije dogodila politička kriza te Domovinski rat od 1991. do 1995. godine. Tek nakon nekoliko godina poslije rata, hrvatski turizam započinje svoj ponovni rast te iz godine u godinu, hrvatski turizam bilježi sve bolje i bolje rezultate.

„Promatrano s dugoročnog, komparativnog stajališta, upadljive činjenice o povijesti turizma u Jugoslaviji jesu privlačenje zapadnih gostiju i njegov ubrzani i spektakularni rast.“[14] Turistički razvoj nije utjecao samo na poboljšanje ekonomije, već je došlo i do društvenih, kulturnih i institucionalnih promjena. Iako je razvoj turizma Hrvatske promatran na razini Jugoslavije, Hrvatska je imala veliku predispoziciju za razvoj turizma zbog Jadranskog mora i bogatstva kulturno-povijesnih spomenika.

[13] Isto, 169.
[14] Hyder Patterson, Patrick, „Jugoslavija kakva je nekada bila “, *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*, ur. Hannes Grandits i Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013., 373-404.

2. TURIZAM OPATIJE

2.1. Kratka povijest Opatije

Postoji nekoliko teorija o nastanku Opatije koje spominju ostatke antičkog hrama u blizini današnje crkve svetog Jakova te rimske vile koje se navodno nalaze uz more.[15] Područje Opatije u rimsko doba nastanjivali su Histri i Liburni. „Opatija se prvi put spominje u pisanim dokumentima u 15. stoljeću pod latinskim imenom *Abtei St. Jakob am Pfahl* (tal. *Avvazia San Giacomo al palo*) ili u prijevodu „*Opatija Sv. Jakov kod stupa,* tj. benediktinski samostan – mjesto gdje žive opati.“[16]

„Na temelju toga i još nekih povijesnih indicija, povjesničari se danas uglavnom slažu da je benediktinski samostan, koji je gradu poslije dao ime, najvjerojatnije sagrađen polovicom 15. stoljeća kada je bio usamljena građevina okružena vinogradima i maslinicima te gajevima lovora, crnike i kestena.“[17]

Tijekom povijesti samostan je mijenjao svoj izgled, bio je više puta pregrađivan, te su u njemu boravili prvo benediktinci, zatim riječki augustinci i isusovci. Nalazio na području kastavske župe i bio je u ovisnom položaju prema gradu Kastvu.[18] U to vrijeme, Opatija je bila naselje s tek 35 kuća. Tada je u Opatiji živjelo oko 250 stanovnika koji su se bavili pomorstvom, poljodjelstvom i ribarstvom.Do 1552., samostan je bio u vlasništvu Kastavske gospoštije, a nakon toga prema nalogu Ferdinanda I. Habsburškog, pravo upravljanja samostanom dobiva senjski biskup.

S dolaskom prvih svjetovnih stanovnika te gradnjom prvih stambenih kuća, započelo je stvaranje današnje Opatije.[19] Međutim, tek izgradnjom ceste prema Rijeci 1843. nastala je Opatija kao suvremeno naselje.

---

[15] Matzka, Manfred, Opatija Beč, Adamić d.o.o., Rijeka, 2016., 12.
[16] Blažević, Ivan, *Povijest turizma Istre i Kvarnera*, „Otokar Keršovani“ Opatija, Opatija, 1988., 39.
[17] Matzka, 12.
[18] “Opatija” Leksikografski zavod Miroslav Krleža, www.enciklopedija.hr, 15.8.2017.
[19] Isto, 12.

2.2. Povijest turizma u Opatiji

Kada govorimo o povijesti turizma u Opatiji, vrlo često se spominje da je taj grad kolijevka hrvatskog turizma. „Takva smiona tvrdnja itekako je utemeljena: turizmu Opatija duguje svoj nastanak, a hrvatski turizam pak svoj nastanak duguje Opatiji – veza je neraskidiva i obostrana.“[20] Preduvjete razvoja turizma u Opatiji čine: blaga mediteranska klima, bogatstvo biljnih i životinjskih vrsta te dobra prometna povezanost bilo kopnenim, bilo morskim putem.

Početkom turizma u Opatiji smatra se 1844., godina izgradnje Vile Angioline, što se smatra najvažnijim događajem novije opatijske povijesti. Tadašnji vlasnici Vile Angioline, obitelj Scarpa, pozivaju ugledne osobe iz bližeg okruženja i cijele Europe. „Vijest o prekrasnome mjestu na obali Kvarnera, brzo se proširila, pristiže sve više gostiju, austrijske Južne željeznice izgradile su Kvarner, Stephanie (danas Imperijal) i ostale hotele, liječnici otvaraju sanatorije, ljekovit morski zrak postaje mamac za pripadnike boljestojećih slojeva društva, umjetnike, znanstvenike – i turizam je rođen.“[21] „Nakon izgradnje tih hotela, do početka Prvog svjetskog rata, Opatija se razvila u destinaciju elite i svjetskih uglednika. Uz hotele, strelovitom brzinom niču pansioni i sanatoriji, vile i depandanse, ugostiteljski objekti i prateća infrastruktura poput tramvajske pruge koja je grad spajala sa željezničkim kolodvorom u Matuljima, te obalnog šetališta Lungomare koje je povezalo mjesta rivijere od Voloskog preko Opatije do Lovrana i budućim generacijama osiguralo nesmetan pristup moru.“[22]

Nezaobilaznim dijelom turističke ponude Opatije postao je tramvaj, čija vožnja je trajala sat vremena, a omogućavala je panoramsko razgledavanje rivijere.[23] Tramvaj u Opatiji prometovao je do 1933. godine.

Opatija je godine 1889. službeno proglašena lječilištem.[24] Tada su je posjećivali vrlo istaknuti pripadnici društva kao što su carevi i kraljevi, poznati umjetnici iz cijelog svijeta te znanstvenici i svi oni koji su prolazili ovim dijelom jadranske obale kako bi pronašli inspiraciju za svoja djela, mjesto za odmor ili priliku za dobar posao.[25]

---

[20] Matzka, 28.
[21] Isto, 28.
[22] Isto, 12.
[23] Isto, 124.
[24] http://www.enciklopedija.hr, 15.8.2017.
[25] Matzka, 12.

Turistički razvoj zaustavljen je Prvim svjetskim ratom, dok je međuratnom razdoblju stagnirao. „Nakon oslobođenja 1945. turizam se obnavlja, iako pomalo mijenja smjer iz elitističkog u onaj masovniji – makar treba reći da je Opatija uglavnom ostala pošteđena masovne izgradnje tipične za to razdoblje.“[26]
To razdoblje obilježeno je važnim događajima kao što su: otvorenje Thalassoterapije, suradnja s inozemnim partnerima, održavanje glazbenih večeri na terasi hotela Kvarner, Operni festival na Ljetnoj pozornici te Opatijski festival. Turistički razvoj bilježio je svoje povijesne vrhunce.

Tablica 1. prikazuje broj noćenja i prosječan boravak turista na Opatijskoj rivijeri u razdoblju od 1899. do 1990. godine. Prema tim podacima, godine 1919. zabilježen je najmanji broj noćenja u tom razdoblju, tada je ostvareno 1 170, dok je najveći broj zabilježen je 1987. kada je ostvareno 2 579 000 noćenja. Nadalje, može se vidjeti da je godine 1889. zabilježen najdulji boravak od 22 dana, te je tijekom godina padao, dok je najkraći boravak zabilježen 1990. godine od 5 dana. Broj noćenja i duljina boravka tijekom godina varirao je zbog političkih događanja koja su imala utjecaja na turizam.

Podaci u tablici 2. prikazuju broj i strukturu turista u Hrvatskoj i na Opatijskoj rivijeri za razdoblje 1950.-1990. godine. Može se primijetiti da se tijekom godina povećava broj inozemnih turista, dok se broj domaćih turista smanjuje, te je broj domaćih turista znatno manji od inozemnih. Nakon 1955. povećava se udio inozemnih turista koji posjećuju Opatiju. Najveći broj inozemnih turista posjetilo je Opatiju 1985. godine, kada su od ukupnog broja turista, 71% činili inozemni turisti.

[26] Isto, 28.

Godina	Br. noćenja	Prosj.borav.
1899	333000	22
1900	253000	15
1901	351000	18
1902	370000	17
1903	401000	17
1904	441000	18
1905	471000	17
1906	464000	15
1907	553500	16
1908	618000	18
1909	666000	17
1910	741218	17
1911	705640	16
1912	774035	14
1913	865001	18
1914	551006	13
1919	1170	15
1920	27000	15
1921	57015	15
1922	120000	16
1923	262800	14
1924	512000	16
1925	688000	16
1926	572633	15
1927	531901	18
1928	509227	16
1929	460506	12
1930	481769	12
1931	409807	12
1932	295710	12
1933	301255	12
1934	301327	10
1935	323011	10
1936	373947	10
1937	439969	10
1938	360100	9
1939	279217	11
1940	136335	9
1946	123530	6,4
1947	205438	4,6
1948	367508	6,2
1949	551274	9,9

Godina	Br. noćenja	Prosj. borav.
1950	468955	8,9
1951	391264	8,9
1952	301342	9,6
1953	445043	6
1954	422821	5,7
1955	508880	5,2
1956	396754	5,6
1957	713117	6,4
1958	868973	7,3
1959	969564	7,3
1960	937352	7,4
1961	1012438	7,5
1962	959355	7,3
1963	1078732	6,8
1964	1263352	6,9
1965	1223032	6,1
1966	1449560	6,2
1967	1422544	5,8
1968	1420424	5,5
1969	1710412	5,7
1970	1684390	5,7
1971	1644750	5,4
1972	1271779	4,3
1973	1986505	6
1974	1783789	6
1975	1798454	6
1976	1723145	5,6
1977	1717035	5,5
1978	1943183	5,5
1979	2028747	6
1980	2031394	6,2
1981	2110565	6,4
1982	1918254	6
1983	1957000	5,9
1984	2230000	6
1985	2508000	6,1
1986	2553000	6,2
1987	2579000	5,9
1988	2518000	5,7
1989	2431000	5,6
1990	2229000	5,4

Tablica 1.: Broj noćenja i prosječan boravak turista na Opatijskoj rivijeri od 1899. do 1990. Izvor: Statistička analiza turističkih kapaciteta Opatijske rivijere, Ivanka Avelini Holjevac, Opatija, 1996., 220

- u tisućama

	HRVATSKA						OPATIJA					
	INOZEMNI		DOMAĆI		UKUPNO		INOZEMNI		DOMAĆI		UKUPNO	
God.	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
1950	16	3	584	97	600	100	2	4	50	96	52	100
1955	288	26	801	74	1089	100	73	74	25	26	98	100
1960	486	27	1286	73	1772	100	82	64	45	36	127	100
1965	1502	50	1515	50	3017	100	166	83	34	17	200	100
1970	2774	58	2031	42	4805	100	234	79	62	21	296	100
1975	3445	53	3009	47	6454	100	212	70	89	30	301	100
1980	4007	50	3922	50	7929	100	227	69	100	31	327	100
1985	5556	55	4569	45	10125	100	293	71	117	29	410	100
1990	5020	59	3477	41	8497	100	284	70	125	30	409	100

Tablica 2.: Broj i struktura turista u Hrvatskoj i na Opatijskoj rivijeri u razdoblju od 1950. do 1990. godine. Izvor: Statistička analiza turističkih kapaciteta Opatijske rivijere, Ivanka Avelini Holjevac, Opatija, 1996., 222

2.3. Vila Angiolina

„Ona je početak, ishodište i mjerio za sve što je poslije nastalo u Opatiji: izgradnja Vile Angioline označila je početak preobrazbe malog mjesta običnih ljudi u moderno odredište za elitu; njezina paladijevska arhitektura i uklopljenost u okolni ambijent odredili su smjer kojim će poslije graditi u Opatiji i zadužili buduće investitore da posebnu pažnju posvete očuvanju i obogaćivanju vegetacije.“[27] Vila Angiolina, dobila je ime po Angiolini Sartorio, supruzi Iginija Scarpe. „Izgledala je svakako drugačije nego danas: na katu simetrične otvorene terase pod stupovima, željezna vrata koja vode iz vrta do mora (porta segreta), gustiši obrasli kupinom i brijestova šuma na pristaništu.“[28] Nakon što je 1843. izgrađena cesta od Rijeke do Voloskog, 1844. izgrađena je Vila Angiolina. Godine 1845. Scarpa je uz vilu dao urediti park.

„U vilu su dolazili ugledni gosti onoga vremena: 1850-ih ondje je boravio hrvatski ban Josip Jelačić sa suprugom Sofijom, 1860. carica Marija Ana, supruga cara Ferdinanda I., provela je u Opatiji cijelu kupališnu sezonu, a 1885. u vili su odsjeli prijestolonasljednik Rudolf i njegova supruga Stephanie.“[29]
Nakon razdoblja u kojem su vlasnici Vile Angioline bili iz obitelj Scarpa, vilu je kupio moravski grof Viktor Chorinsky 1873., te nakon toga austrijske Južne željeznice.

Kupnjom vile godine 1882. Južne željeznice, imale su ideju oblikovanja perivoja na temelju postojećeg Scarpina parka, te su za taj posao angažirale bečkog perivojnog arhitekta Carla Schuberta. „Kao i sva imovina Južnih željeznica, Angiolina će 1898. prijeći u ruke Međunarodnog društva spavaćih kola, a 1910. kupit će nju i park Lječilišna komisija, sad već za 2,5 milijuna kruna.“[30]

Tijekom svoje povijesti vila je često mijenjala vlasnike kao i svoju prvobitnu namjenu, a 2001. godine temeljito je obnovljena. „Tada je središnja dvorana prizemlja – piano nobile – vraćena u izvorno stanje i u njoj se sada održavaju komorni koncerti, predstavljanja knjiga i svečana primanja.“[31] Osim toga, Vila Angiolina čini danas središte Hrvatskog muzeja turizma.

---

[27] Isto, 148.
[28] Muzur, Amir, *Kako se stvarala Opatija*, Katedra Čakavskog sabora, Opatija, Zagreb, 1998., 95.
[29] Matzka, 148.
[30] Muzur, 97.
[31] Matzka, 148.

2.4. Hoteli u Opatiji

Turistička izgradnja na jadranskoj obali bila je podupirana od strane Austro-ugarske a kako bi turistička izgradnja protekla u najboljem redu, osnivaju se društva za uređenje mjesta i promicanje turizma. „Središte hotelske izgradnje je Opatija gdje su 1884. i 1885. podignuta dva velika reprezentativna hotela: Kvarner (Quarnero) i Imperial (Stephanie).“[32] Nakon njihove izgradnje, započela je hotelska izgradnja i u drugim mjestima na obali. Do početka Drugog svjetskog rata, hotel Kvarner bio je jedini hotel u Opatiji s najvišom kategorijom, to jest imao je kategoriju S. Hotel Stephanie to jest, Kronprinzessin Stephanie, dobio je naziv po supruzi austrijskog prijestolonasljednika Rudolfa. Godine 1891. izgrađen je hotel Bellevue koji je bilo vrlo luksuzno opremljen s centralnim grijanjem, električnom strujom, telefonom te tekućom vodom. Nadalje, godine 1896. izgrađen je luksuzni hotel Agava (Vila Habsburg) koji je imao 130 soba, centralno grijanje, električno dizalo, čitaonicu, slatkovodne i morske kupke te na raspolaganju vlastiti automobil.

Prema podacima iz tablice 3. može se vidjeti da je godine 1996. u Opatiji na raspolaganju bilo 4915 kreveta. U državnom vlasništvu je bilo 76 posto, dok je 24 posto kreveta bilo u potpunom ili većinskom privatnom vlasništvu.

[32] Kos Nalis, Mirjana, *Hrvatski muzej turizma u Opatiji*, Opatija, 2007., 21.

HOTEL	Broj kreveta
AMBASADOR	427
VILA AMBASADOR	114
KVARNER	101
VILA AMALIA	61
ADMIRAL	340
KRISTAL	233
BELVEDERE	180
VILA ROSALIA	36
PALACE	216
BELLEVUE	174
ISTRA	227
RESIDENZ	90
IMPERIAL	232
ATLANTIC	45
JADRAN	161
PARIS	170
VILA ARISTON	18
AGAVA	110
BRIJUNI	178
CONTINENTAL	120
PALME	192
ZAGREB	128
DUBROVNIK	82
ASTORIA	123
OPATIJA	408
GRAND HOTEL ADRIATIC	550
W.A. MOZART	75
GALEB	90
VILA VRANJEŠ	34
UKUPNO	**4.915**

Tablica 3.: Broj kreveta u hotelima i vilama u gradu Opatija (stanje 1996.g.). Izvor: Statistička analiza turističkih kapaciteta Opatijske rivijere, Ivanka Avelini Holjevac, Opatija, 1996., 222

2.5. Opatijski festival

„Najtiražniji zagrebački tjednik, *Vjesnik u srijedu*, neposredno prije početka prvog festivala zabavne glazbe Opatija 1958. objavljuje članak o popularnoj glazbi u zemlji i svijetu, zaključujući da je šlager uspješna forma jer je 'svojom melodijom i tekstom – pogodio stotine hiljada pa i milijune ljudi 'u samu žicu' pogodujući 'određenom psihičkom stanju i raspoloženju' pa može i 'predstavljati zanimljiv podatak o raspoloženjima stanovnika pojedinih zemalja'.“[33]

U to vrijeme, teme glazbe su najčešće bile ljubav, more, putovanje, sunce. Iako su glavne preokupacije stanovnika tada su bile: način rješavanja stambenog pitanja te udobnosti stanovanja, turizam te godišnji odmor i ljetovanje na Jadranu,

[33] Buhin, Anita, Opatijski festival i razvoj zabavne glazbe u Jugoslaviji, ČSP, br. 1 139-159, Zagreb, 2016. 139.

industrija robe široke potrošnje, trgovačka maloprodajna mreža te zadovoljstvo kupaca.

Kao i danas, u to vrijeme više se slušala strana glazba, jer prema mišljenju Edvarda Kardelja, jugoslavenskog političara i bliskog suradnika Josipa Broza Tita, nije postojala domaća alternativa u popularnoj glazbi. „Tijekom pedesetih i šezdesetih godina festivali zabavne glazbe bili su na vrhuncu svoje popularnosti te samim time i najmoćnije sredstvo „prezentacije, produkcije i definicije jugoslavenske popularne glazbe“.“[34] Opatijski festival osnovan je 1958. te se taj događaj može smatrati prekretnicom u odnosu prema zabavnoj glazbi. Osnivanjem tog festivala nastojala se ostvariti decentralizacija i demokratizacija.

Demokratizacija glazbe nije značila da glazba može biti trivijalna i isprazna, već prihvaćanje lakih nota, to jest morala je zadovoljiti kulturne standarde koje je socijalistička ideologija postavljala.[35]

Pjesme za festival su birane prema određenim kriterijima kao što su: jednostavne i lako prihvatljive pjesme, opisivanje jednostavnih situacija iz svakodnevnog života te izbjegavanje sentimentalnosti. „Na prvi festival je bilo prijavljeno 267 pjesama, no prihvaćeno je samo 18 za finalnu večer festivala. S obzirom na to da je Jugoslavenska radiodifuzija bila jedan od organizatora, sve republičke radijske stanice izravno su prenosile natjecateljske večeri iz Opatije, i to samo dvije godine nakon osnivanja Televizije Zagreb.“[36]

„Sve u svemu, prvi festival zabavne glazbe u Opatiji djelomično je uspio u svojim ciljevima te postigao određeni stupanj raznolikosti i kvalitete, pa je na njemu podijeljeno čak dvanaest nagrada, šest za prvo i šest za drugo mjesto, od čega su četiri žirija činili članovi publike (slušatelji Radija Zagreb, Radija Beograd, Radija Ljubljana i publika u gledalištu u Opatiji), a dva su bila stručnog karaktera (žiri Radiodifuzije i glazbenih kritičara).“[37]

Pjesma Mala djevojčica je osvojila dva prva mjesta i jedno drugo mjesto te je proglašena apsolutnim pobjednikom prvog Opatijskog festivala. „Neosporiva pobjeda pjesme Mala djevojčica, poznatije po motivu „tata, kupi mi...“, postala je svojevrsnim simbolom uspjeha zabavne glazbe koja se puno desetljeće morala boriti za svoje

[34] Isto, 140.
[35] Isto, 151.
[36] Isto, 151.
[37] Isto, 152.

ideološko i kulturno priznanje.“[38] Ta pjesma je značajna jer simbolizira početak potrošačkog društva u Hrvatskoj za vrijeme socijalizma.[39] Godine 1962., na petu godišnjicu festivala, dogodio se vrhunac interesa za specifičnu jugoslavensku glazbu. Tada je Opatijski festival obuhvaćao proslavu, glazbeni program te skupove i tribine na kojima se raspravljalo o stanju jugoslavenske zabavne glazbe. Može se reći da je Opatijski festival, kao festival zabavne glazbe „napravio put“ za festivale koji su uslijedili nakon njega, kao što je More – Revija – Split, festival u Splitu, koji je zasjenio sve ostale festivale zabave glazbe u Jugoslaviji.

[38] Isto, 152.
[39] Isto, 152.

3. ZDRAVSTVENI (LJEČILIŠNI) TURIZAM

„Ponuda lječilišnog turizma obuhvaća medicinsku rehabilitaciju baziranu na korištenju prirodnih ljekovitih čimbenika te počiva na sadržajima i uslugama specijaliziranih bolnica i manjeg broja lječilišta.“[40] Lječilišni turizam u Hrvatskoj se počinje razvijati nakon sredine 19. stoljeća. Organizirani dolazak lječilišnih turista na jadransku obalu započinje krajem 19. stoljeća zahvaljujući boljoj prometnoj povezanosti s većim gradovima, kao preduvjet za razvoj turizma.[41]

3.1. Počeci zdravstvenog (lječilišnog) turizma u Opatiji

Na samom početku razvoja turizma, Opatija je bila primarno zimsko lječilište za elitnu klijentelu. „Jedinstvenost prirode, a pod time prije svega mislimo na kombinaciju blage klime, mora, raskošne vegetacije i brdovitog zaleđa, privukla je pažnju prvih promicatelja onoga što danas zovemo 'zdravstveni turizam'.“[42] Na prijelazu 19. u 20. stoljeće u Opatiji se rješavaju bitna pitanja kao što su pitanja dovoda vode, komunalne infrastrukture, prometa, groblja, te se započinju graditi ordinacije, sanatoriji, kupališta i hoteli, a osnivaju se i Društva za proljepšanje mjesta.

Plansko ulaganje u lječilišni turizam započinje u Opatiji izgradnjom hotela Kvarner 1884. godine koji je bio namjenski građen za turiste, te zakonskim proglašenjem Opatije morskim klimatskim lječilištem godine 1889. godine.[43] Za razvoj zdravstvenog turizma u Opatiji, zaslužni su Julius Glax i Theodor Billroth. Godine 1883. Glax prvi puta je posjetio Opatiju. Imenovan profesorom, stekao je priličan ugled, koji je bio dovoljan da mu Južne željeznice 1887. nakon njegovih članaka u prilog opatijskoj klimi, povjere upravu nad lječilišnim ustanovama u Opatiji u kojoj će ostati do svoje smrti.[44] Razvoj Opatije kao lječilišta donekle je prekinut svjetskim ratovima, ali je potom nastavljen i još uvijek traje.[45]

---

[40] Institut za turizam, „Oblici i obilježja zdravstvenog turizma u Hrvatskoj“, *Nacionalni program – Akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma*, Institut za turizam, Zagreb, 2014., 13.
[41] „Razvoj zdravstevnog turizma u Hrvatskoj“, Hrvatski muzej turizma, www.htmt.hr, 15.8.2017.
[42] “Povijest lječilišnog turizma”, Turistička zajednica Opatija, www.visitopatija.com, 15.8.2017.
[43] “Razvoj zdravstvenog turizma u Hrvatskoj”, Hrvatski muzej turizma, www.hrmt.hr, 15.8.2017.
[44] Muzur, 142.
[45] „Povijest lječilišnog turizma“, 15.8.2017.

3.2. Thalassoterapija

„Kao što je izrastanje prve opatijske Ville Angioline označilo početak stoljetne liburnijske modro-zelene turističke bajke, osnivanje Thalassoterapije pokazalo se presudnim događajem novijeg razvoja organiziranog zdravstvenog turizma i ukupne zdravstvene djelatnosti naše zemlje.“[46] Thalassoterapija Opatija utemeljena je 1957. kao Institut, zatim je bila Zavod te na kraju Specijalna bolnica za rehabilitaciju bolesti srca, pluća i reumatizma.

„Svoje vizionarstvo i kvalitetu rada Thalassoterapija Opatija je potvrdila prvom učinjenom ergometrijom na području tadašnje Jugoslavije i osnivanjem kardiološkog dijagnostičkog laboratorija, prvog te vrste u čitavoj zemlji.“[47]

Osim sanatorija, luksuzniji pansioni u Opatiji u svojoj ponudi imali su hidropatijske rekvizite kao što su električne kupke, kupke s dodatkom minerala i ugljčnih kiselina. Dolaskom poznatih liječnika, počinju se otvarati sanatoriji, šetališta te kupališta koji su zajedno upotpunili turističku ponudu Opatije.

[46] „Povijest“, Thalassoterapija Opatija, www.thalassoterapia-opatija.hr, 15.8.2017.
[47] Isto, 26.8.17.

4. KUPALIŠNI TURIZAM

U vrijeme Austro-ugarske na ovim prostorima turisti su posjećivali primorske krajeve uglavnom u proljeće, jesen i zimu, dok bi za vrijeme ljeta boravili u Alpama. „Tek u vrijeme Italije, dakle, kada su se mobilizirali slojevi koji su se prehranjivali vlastitim radom, putovanja su se počela sve više vezivati za ljeto kao inače najproduktivnije doba.“[48]

Godine 1883. napravljeno je kupalište Angiolina-Bad. „Nastalo na mjestu gdje je do dolaska Scarpe stajao kućerak Jurkovića-Suca (na broju 42), kupalište Angiolina opisivano je kao elegantni opatijski društveni salon koji, očito, nije služio samo kupanju već i ugodnom druženju u hladovini.“[49] „Prema kupališnom redu iz 1910., ustanove te vrste morale su raspolagati pljuvačnicama u hodnicima, ograđenim sunčalištima takvim „da se ne može unutra gledati“ i „prostorima za gospodu i gospođe, koji ne smiju međusobno biti u saobraćaju.“[50]
Angiolina-Bad bilo je jedno od najskupljih kupališta u gradu. Nakon Drugog svjetskog rata, Bagno Angiolina dobiva ime Kvarner, zatim Jadran, a godine 1989. je uništeno.[51]

U vrijeme izgradnje kupališta Angiolina-Bad, izgrađeno je i kupalište Tomaševac koje je navodno povezano s obitelji Tomašić.[52] Kupalište su održavale žene na način da su čistile gostinjske kabine te opskrbljivale slatkom vodom kade i rezervoare za tuševe. U početku, kupalište su držale tri obitelji iz Opatije: Tomašići, Šikići i Brnčići, a godine 1948. kupalište je nacionalizirano. „Opatijska drvena kupališta dijelila su se u konstrukcije postavljene okomito na obalu (Jačićevo kupalište, Tomaševac) i paralelno s obalom (Angiolina-Bad).“[53]

Kupalište Slatina-Bad izgrađeno je oko 1896. godine.[54] „Nakon što je, kao neka druga kupališta, tijekom Prvog svjetskog rata bila prepuštena za odmor i oporavak austro-ugarskim i njemačkim časnicima i osoblju poljske bolnice, Slatina je doživjela da joj talijanska vlast promijeni ime u Bagno Savoia, ali i da je 1937.

---

[48] Jakšić, de Canziani, Theodor, „Kratka povijest opatijskog kupališnog turizma i liječenja“, *Povijest opatijskih kupališta*, Udruga Plavo zelenih Lido, Opatija, 2005., 4.
[49] Isto, 5.
[50] Muzur, 149.
[51] Jakšić, 6.
[52] Isto, 6.
[53] Isto, 6.
[54] Isto, 8.

temeljito obnovi i pretvori u najelegantnije opatijsko kupalište (i najskuplje, dakako: dok su 1939. za kupanje na Angiolini odrasli plaćali 3 lire, na Tomaševcu dvije, na Quitti/Italiji jednu liru, na Slatini/Savoji morali su platiti 4 lire, s time da su postojale i niže tarife za djecu, poslijepodneva i blagdane).“[55] Godine 1979. kupalište Slatina je bilo uništeno zbog otrgnuća ronilačkog splava s veza u kombinaciji s jugom. Osim ovih kupališta koja su bila luksuznija, postojala su i ona za nižu klasu kao što je kupalište Črnikovica koje je ime dobilo po hrastu-crniki, a nalazilo se u istoimenoj voloskoj uvali.[56]

Nadalje, godine 1924. otvoreno je i kupalište Lido na mjestu gdje je prema prijedlogu dioničarskog društva Austrijska rivijera, trebala biti lječilišna palača s koncertnom dvoranom, trgovinama, bazenom s umjetnim valovima, restoranima, kavanama, klubovima i terasama. „Povremeno s dopunskim sadržajima poput trambulina, tobogana i razapete mreže za odbojku, a češće bez, Lido je životarilo sve do početka trećeg milenija kada su, sablažnjeni nebrigom i arhitektonskim preinakama, od njega digli ruke i najtvrdoglaviji kupači iz redova domaćih.“[57]

[55] Isto, 8.
[56] Isto, 9.
[57] Isto, 11.

ZAKLJUČAK

Razvoj turizma u Opatiji započinje godine 1844. s izgradnjom Vile Angioline. Vila je često bila odredište mnogih poznatih osoba koje su se vrlo često vraćale, a ona je često mijenjala svoje vlasnike, da bi danas predstavljala središte Hrvatskog muzeja turizma.

Uz turistički razvoj Opatije, veže se i razvoj prometa koji je omogućio da turisti dođu što prije do svog odredišta. Nakon izgradnje Vile Angioline, počinju se graditi i ostale vile, hoteli, pansioni, depandanse te ugostiteljski objekti koji su upotpunili turističku ponudu tadašnje Opatije. Važni događaji koji su obilježili početke turizma u Opatiji jesu: proglašenje Opatije lječilištem, otvorenje Thalassoterapije, održavanje glazbenih večeri, Operni festival te Opatijski festival.

Važni čimbenici razvoja turizma u Opatiji bili su zdravstveni te kupališni turizam čiji razvoj je uvelike povezan jedan s drugim. Ova dva oblika turizma su proširila turističku ponudu Opatije koja je čak i za to vrijeme bila siromašna te je nedostajalo sadržaja koji bi zadovoljio potrebe i želje velikog dijela elitnih gostiju. Izgradnjom hotela Kvarner te proglašenjem Opatije morskim klimatskim lječilištem, započinje plansko ulaganje u lječilišni turizam. Nadalje, otvaranje Thalassoterapije kao specijalizirane bolnice dovelo je turizam u Opatiji na još višu razinu. Osnivanjem Opatijskog festivala kao festivala zabavne glazbe nastojalo se također upotpuniti turističku ponudu ali prije svega zabaviti lokalno stanovništvo koje je bilo preokupirano životnim brigama. Taj je festival napravio put za druge festivale na jadranskoj obali. Iako je u početku Opatija bila posjećena uglavnom u jesenskim i zimskim mjesecima, s vremenom se turizam počeo razvijati i u ljetnim mjesecima. Tome je svakako pridonijela izgradnja kupališta kao što su Angiolina-Bad, Tomaševac i druga. Uglavnom se radilo o luksuznijim kupalištima, no postojala su i jeftinija kojima je nedostajalo popratnih sadržaja. Svi navedeni elementi činili su važan dio turističke ponude tadašnje Opatije, te su bile pokretač za daljnji razvoj turizma u Opatiji.

LITERATURA / IZVORI I LITERATURA

1. Avelini Holjevac, Ivanka, *Statistička analiza turističkih kapaciteta Opatijske rivijere*, Hotelijerski fakultet Opatija, Sveučilište u Rijeci, Opatija, 1996.
2. Blažević, Ivan, *Povijest turizma Istre i Kvarnera*, „Otokar Keršovani“, Opatija, 1988.
3. Buhin, Anita, Opatijski festival i razvoj zabavne glazbe u Jugoslaviji, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1 139-159, Zagreb, 2016.
4. Duda, Igor, „Dokono mnoštvo otkriva Hrvatsku. Engleski turistički vodiči kao izvor za povijest putovanja na istočnu jadransku obalu od 1958. do 1961.“, *Časopis za suvremenu povijest*, 35, 3, 2003., 803-822
5. Duda, Igor, *U potrazi za blagostanjem. O povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih*, Srednja Europa, Zagreb, 2005.
6. Hyder Patterson, Patrick, „Jugoslavija kakva je nekada bila“, *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*, ur. Hannes Grandits i Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013., 373-404
7. Institut za turizam, „Oblici i obilježja zdravstvenog turizma u Hrvatskoj“, *Nacionalni program – Akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma,* Institut za turizam, Zagreb, 2014.
8. Jakšić, de Canziani, Theodor, „Kratka povijest opatijskog kupališnog turizma i liječenja“, *Povijest opatijskih kupališta*, Udruga Plavo zelenih Lido, Opatija, 2005., 2-13
9. Kos Nalis, Mirjana, *Hrvatski muzej turizma u Opatiji*, Hrvatski muzej turizma, Opatija, 2007.
10. Matzka, Manfred, *Opatija Beč*, Adamić d.o.o., Rijeka, 2016.
11. Muzur, Amir, *Kako se stvarala Opatija*, Katedra Čakavskog sabora, Opatija, Zagreb, 1998.
12. Taylor, Karin, “Pecanje turista”, *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu,* ur. Hannes Grandits I Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013., 253-286
13. Taylor, Karin i Grandits Hannes„Turizam i stvaranje socijalističke Jugoslavije“, *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*, ur. Hannes Grandits i Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013., 23-47

14. Tchoukarine, Igor, „Jugoslavenski put do međunarodnog turizma”, *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*, ur. Hannes Grandits i Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013., 125-152
15. Vukonić, Boris, *Povijest hrvatskog turizma*, Prometej, Zagreb, 2005.
16. Yeomans, Rory, „Od drugova do potrošača“, *Sunčana strana Jugoslavije. Povijest turizma u socijalizmu*, ur. Hannes Grandits i Karin Taylor, Srednja Europa, Zagreb, 2013., 89-121

Internet:

1. „Opatija” Leksikografski zavod Miroslav Krleža, www.enciklopedija.hr, 15.8.2017.
2. „Povijest“, Thalassoterapija Opatija, www.thalassoterapia-opatija.hr, 15.8.2017.
3. “Povijest lječilišnog turizma”, Turistička zajednica Opatija, www.visitopatija.com, 15.8.2017.
4. „Povijest Opatije“ Turistička zajednica Opatija, www.visitopatija.com, 15.8.2017.
5. „Razvoj zdravstevnog turizma u Hrvatskoj“, Hrvatski muzej turizma, www.htmt.hr, 15.8.2017.

POPIS PRILOGA

Tablica 1.: Broj noćenja i prosjećan boravak turista na Opatijskoj rivijeri od 1899. do 1990.
Tablica 2.: Broj i struktura turista u Hrvatskoj i na Opatijskoj rivijeri u razdoblju od 1950. do 1990. godine.
Tablica 3.: Broj kreveta u hotelima i vilama u gradu Opatija (stanje 1996.g.).

SAŽETAK

Ovaj završni rad govori o povijesti turizma u Opatiji. Važne odrednice razvoja turizma u Opatiji jesu: izgradnja Vile Angioline, razvoj lječilišnog i kupališnog turizma. Opatija je bila destinacija koja je bila posjećena uglavnom u zimskim mjesecima te je bila velikim dijelom, odredište elite. Opatija je mjesto gdje je započeo razvoj turizma u Hrvatskoj te se često zove kolijevkom hrvatskog turizma. Najvažnijim godinama u opatijskom turizmu mogu se navesti godine 1844. kao godina izgradnje Vile Angioline, 1883. kao godina izgradnje Angioline-Bad, te 1889. kao godina proglašenja morskog klimatskog lječilišta. Nadalje, osnivanjem Opatijskog festivala 1958. nastojalo se uvesti novi sadržaj te zabaviti lokalno stanovništvo i turiste. Nakon osnivanja Opatijskog festivala, uslijedilo je osnivanje i drugih na jadranskoj obali. Ovi događaji u povijesti opatijskog turizma napravili su put za daljnji razvoj turizma u Opatiji te učinili da danas turizam u Opatiji bude na visokoj razini.

Ključne riječi: povijest turizma, Opatija, lječilišni turizam, kupališni turizam,

ABSTRACT

History of tourism in Opatija

This thesis is about history of tourism in Opatija. The most important determinants of touristic development in Opatija were: building of Vila Angiolina, development of health and „sun and beach“ tourism. Opatija was the destination that was visited mostly during winter and it was the destination of the elite. Opatija is the place where the development of Croatian tourism has started and it is often said that Croatian tourism has it roots in Opatija. The most important years of history of tourism in Opatija were: 1844 as the year of the construction of Vila Angiolina, 1883 as the year of the construction of Angiolina-Bad and 1889 as the year when Opatija was named as coastal climatic and health resort. Moreover, the goal of establishment of Opatija festival was to extend the offer and entertain local community and tourists. After the establishment of this festival, other festival were founded on the Adriatic coast.
This events in history of tourism in Opatija were important for the future development of tourism and because of that the tourism in Opatija today has a high standard.

Keywords: history of tourism, Opatija, health tourism, „sun and beach“ tourism